

Hindistan’da İngiliz Tahakkümünün Siyasi ve Sosyo-Ekonomik Sonuçlarına Dair Genel Bir Değerlendirme (1658-1947)

Hilal ŞAHİN¹

Özet

Portekiz Kralı I. Manuel'e bağlı olarak Hindistan'a ulaşan ilk Avrupalı olan Portekizli kâşif Vasco da Gama'nın 15. yüzyılın sonunda Kalküta limanına ulaşmasıyla Hindistan'da köleleştirme ve emperyalist sömürü dönemi başlamıştır. 16. yüzyılın hemen başlarında ise Portekizlileri, Doğu Hindistan Şirketi aracılığıyla Hollandalılar, İngilizler ve Fransızlar takip etmiş ancak zaman içerisinde rakiplerini saf dışı bırakan İngilizler 18. yüzyılın ikinci yarısına gelindiğinde Babür İmparatorluğu'nun (1526-1858) tarih sahnesinden çekilmesiyle beraber Hindistan'da tek egemen güç haline gelmiştir. Bağımsızlığını kazandığı 1947 yılına kadar İngiltere kraliyetine bağlı valiler tarafından yönetilen Hindistan, bir asır boyunca siyasi, sosyal ve ekonomik açıdan pek çok problemle karşı karşıya kalmıştır. Dolayısıyla sömürge imparatorlukları tarihi bağlamında ayrı bir öneme sahip olan Hindistan coğrafyası ve Hindistan halkının İngilizlerin tahakkümü altında maruz kaldığı sorunların bu çalışma ile farklı bir perspektiften yeniden ele alınmış olması, bu alanda yapılacak araştırmalara da referans teşkil edecektir.

Anahtar Kelimeler: İngiltere, Hindistan, Doğu Hindistan Şirketi, Babürlüler, Sömürge

An Overview of The Political and Socio-economic Consequences of British Domination in India (1658-1947)

Abstract

When the Portuguese explorer Vasco da Gama, who was the first European to reach India under the Portuguese king Manuel I, reached the port of Calcutta at the end of the 15th century, the period of enslavement and imperialist exploitation began in India. At the beginning of the 16th century, the Portuguese were followed by the Dutch, the English, and the French, through the East India Company. However, over time, the British, who eliminated their rivals, became the sole dominant power in India with the withdrawal of the Baburid (Mughal) Empire (1526-1858) from the historical scene in the second half of the 18th century. India, which was ruled by the governors of the British Royal until 1947 when it gained its independence, faced many political, social and economic problems under the domination of the colonial empire by the British for a century. Therefore, the fact that the geography of India, which has a special importance in the context of the history of colonial empires, and the problems that the people of India are exposed to, have been reconsidered from a different perspective in this study, will also serve as a reference for the researches to be conducted in this field.

Keywords: England, India, East India Company, Baburids, Colony.

Giriş

Hindistan, tarihine bakıldığında yerleşik Hint halkları siyasi birliğini sadece iki kez sağladığı dönemlerde bile hiçbir zaman komşu ülkeleri istila etme, kendi bölgesi dışında yayılma mücadelesi içerisine girmemiş ancak, sürekli başka bölgelerden, özellikle de ülkenin

¹ Doç. Dr., Giresun Üniversitesi, e-mail: hilal.sahin@giresun.edu.tr, ORCID: 0000-0002-3192-4658

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 5 Number 1 January 2024

kuzeybatısından gelen Asyalı grupların akınına maruz kalmıştır.² 15. yüzyılın sonundan itibaren de Orta Çağ Arap denizci seyyahlarının en büyüğü Şehâbeddin İbn Mâcid'in yardımını alan Vasco da Gama, Ümit Burnu'nu aşarak 1498 yılında Hindistan'ın Kalküta Limanı'na ulaşmıştır ve böylece Hindistan'a gelen ilk Avrupalı sömürgeciler Portekizliler olmuştur. 1500'den sonra bu bölgede ticaret yapmaya başlayan bir başka Portekizli denizci Pedro Alvarez Cabral Hindistan'ın batı sahillerinde yer alan Goa Limanı'nı tekeline alıp burada bir koloni kurarak baharat ticaretinde etkin olmaya başlayan Portekizliler, daha sonra bölgede Hristiyanlaştırma çalışmasına girişmiş ancak bu durum onların yayılmasına engel teşkil etmiştir.³

17. yüzyılın başlarından itibaren Hollandalı ve İngiliz tacirler de Portekizliler gibi Hindistan'a ilgi duymaya başlamışlardır. Hollandalılar bölgedeki özellikle Doğu Hint adalarına yönelirken, İngilizler diplomat Sir Thomas Roe (1581-1544) öncülüğünde Kral I. James'ten mektuplar ve hediyelerle 1612'de Babürlü hükümdarı Cihangir Şah (1605-1627)'den izin alarak Sûret Limanı'nda ticarî bir üs kurmuşlardır.⁴ Ancak 17. yüzyılın ikinci yarısından itibaren İngilizlerin ticarî menfaatlerini silah yoluyla koruma teşebbüsleri Hindistan'da tepkiyle karşılanmıştır. İngiliz Doğu Hindistan Şirketi bu tepkiler üzerine Kalküta, Madras ve Bomba'yı tahkim etmiş ve bağımsız ticaret merkezleri kurmuştur. Bu sırada Fransızlar ve İngilizler arasında bölgede güç rekabeti başlamış; bu rekabette kazançlı çıkan İngilizler bölgedeki Fransız varlığını önemli oranda ortadan kaldırmış ve 18. yüzyılın ortalarında Hindistan'ın siyasi ve idari yönetiminde söz sahibi olmuşlardır. 23 Haziran 1757'de Plassey Savaşı'nı kazanan İngilizler, Bengal'in mali ve idari yönetimini tamamen ele geçirmiştir. İngiltere Hükûmeti 1772'den itibaren Bengal Valiliğine atanan Warren Harting'e Hindistan'daki İngilizlere ait bütün yerleşim ve ticaret merkezlerini denetleme yetkisi vermiştir. İngiltere hükûmeti 1784'te ise Hindistan'a doğrudan müdahale etme imkânı veren bir yasayı yürürlüğe koymuş ve bu süreçte ortaya çıkan irili ufaklı devletlerle samimi ilişkiler kurarak bunların kendi aralarındaki rekabetten yararlanıp etki alanını daha da genişletmiştir.⁵

² H. Hilal Şahin, *Hindistan'da Türk Rönesansı: Ekber Şah ve Din-i İlahi'si*, Selenge Yayınevi, İstanbul 2020, s. 23; Fikret Çelik, "Hint Yarımadası'ndaki ve Ortadoğu'daki Toplumların Uluslaşmaları Örnekleri Işığında, Sömürge Toplumlarının Uluslaşma Süreci", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2/1, (Kasım 2010), s. 102.

³ Burton Stein, *Hindistan Tarihi*, (Çev. Müfit Günay, İnkılap Kitapevi, İstanbul 2021, s. 210-211-234-235; Taha İ. Özel, *İngiliz Doğu Hindistan Şirketi*, Vadi Yayınları, İstanbul 2021, s. 4249; Sırrı Erinç, "Hindistan", *TDV İslam Ansiklopedisi*, (18), İstanbul 1998, s. 78-81.

⁴ Hüseyin Güraslan, "Avrupalıların Doğu Ticareti Mücadelesi: İngiliz Doğu Hindistan Şirketi'nin Kurulması", *Cumhuriyet Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 44(2), Aralık 2020, s. 121; Özel, *age*, s. 131-141-143.

⁵ John Zubrzycki, *Kısa Hindistan Tarihi*, (Çev. Zeynep Demir), Say Yayınları, Ankara 2023, s. 138; Suat Vural, "Sipahi Ayaklanmasının Siyasi Sebepleri", *Belgü*, (2), Aralık 2015, s. 184-185; Enver Konukçu, "Cihangir", *TDV İslam Ansiklopedisi*, (7), İstanbul 1993, s. 538-539.

Babûr İmparatorluğu (1526-1858)'nin merkezi otoritesini kaybettiği ve çöküş sürecinin daha da hızlandığı 19. yüzyılın başlarında Hindistan'ın kuzeyine yönelen İngilizler, yerel güç haline gelen Racputlar, Maratalar ve Sihlerle anlaşarak Hint alt kıtasının büyük bölümünü kontrol altına almışlardır. Bengal ordusunda yer alan Müslüman ve Hindu sipahiler (sepo) arasında tüfek fişeklerinin Müslüman askerlere domuz yağı, Hindu askerlere ise inek yağı ile yağlandırıldığı dedikoduları yayılması, sepoyların İngilizlere karşı kazan kaldırmasına neden olmuş ve "Dilli çalo! (İstikamet Delhi)" diye bağıarak karşılaşılan her Avrupalı vurulmaya başlanmıştır. Böylece Babûrlülerin de sonunu getiren 1857 Büyük Hint İsyanı ortaya çıkmış ve ayaklanma diğer bölgelere de yayılmıştır. Sembolik olarak Babûrlü tahtında oturan son hükümdar II. Bahadır Zafer Şah'ın öncülüğünde gelişen olaylar, Müslüman ve Hinduların birlikte hareket etmesini sağlamış ve İngiliz tahakkümüne karşı topyekûn bir ayaklanmaya dönüşmüştür. Özellikle Leknev, Kanpûr ve başkent Delhi bölgelerinde şiddetli çatışmalar yaşanmış ancak bir müddet sonra bu ayaklanma İngiliz ordusu tarafından kanlı bir şekilde bastırılmıştır.⁶

Bu büyük olayın ardından binlerce insan öldürülmüş ayrıca Bahadır Şah'a, ailesine dokunmayacaklarına dair söz verdikleri hâlde aile üyelerini kurşuna diken ve kendisini de sürgüne gönderen İngilizler, İngiliz Parlamentosu'nda çıkarılan Hindistan İdare Kanunu ile (2 Ağustos 1858) İngiliz Doğu Hindistan Şirketi'nin faaliyetlerine son vererek Hindistan'ı doğrudan İngiltere Krallığı'na bağlamışlardır. Böylece Hindistan, 1947'de bağımsızlığını elde edene kadar İngiltere'nin bir sömürgesi olarak kalmıştır.⁷ Nitekim 1935 yılında Hindistan'ı ziyaret eden Halide Edib Adıvar, anılarında Hindistan'daki İngiliz sömürge düzenini şu ifadelerle tasvir etmiştir: "*Hindistan emperyalist bir milletin oyun meydanı olmuştur. Hindistan'a hâkim olan İngilizlerin en zavallısı bile bir Cengiz Han kudretiyle Hindistan'da hüküm sürüyordu. Değil insanlar, hayvanlar, hatta yılanlar bile onların tahakkümüne boyun eğmişlerdi.*"⁸

Tahakkümün Siyasi Sonuçları

Büyük Hint İsyanı'nın bastırılmasının ardından İngiltere Kraliçesi Victoria 1 Kasım 1858'de kısmen Hindistan'ın nasıl idare edileceğini anlatan bir misyon bildirisi, kısmen de Hindistan'daki İngiliz hakimiyetinin bir daha asla tehdit edilmemesi için alınacak bir dizi önlem içeren bir beyanname açıklamıştır. Kraliyet yönetimi, isyandan sonra Hindistan'daki egemenlik yapısında şaşırtıcı birkaç değişikliğe yol açmış; temel idari gelir yapısı (yargısal

⁶ Ahmet Taşağıl, "Bahadır Şah II", *TDV İslam Ansiklopedisi*, (4). İstanbul 19991, s. 456; Zubrzycki, *age*, s. 187.

⁷ Ömer Halis Bıyıktaş, *Timurlular zamanında Hindistan Türk İmparatorluğu*, Panama Yayınevi, Ankara 2021, s.189-90; Hüseyin Günarslan, "İngiliz Doğu Hindistan Şirketinin Hindistan'ı İşgal Süreci", *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 7(17), Haziran 2019, s. 87.

⁸ Halide Edib Adıvar, *Hindistan'a Dair*, Can Sanat Yayınları, İstanbul 2014, s. 22.

bölge) düzeyinden, eyalet başkentine ya da Kalküta, Bombay, Madras “Başkanlığına” geçilmiş ve bu eyalet başkentlerinin yöneticileriyle Londra arasındaki yetki düzeyleri de büyük ölçüde yarım yüzyıl önce şirket yönetiminde olduğu gibi kalmıştır. Öte yandan küçük İngiliz aristokratlarının vali ya da genel vali icra görevlerine atanması devam etmiştir.⁹

Kraliçe ise 1876’da İngiliz Parlamentosu’na Hint tebaasının “Yönetimi altında mutlu ve tahtına sadık” olduğunu duyurmuş ve Başbakan Benjamin Disraeli’nin önerisiyle “Hindistan İmparatoriçesi” ve Hint tebaası için “Kayzer-i Hind” unvanlarını almıştır. 1877’de Delhi’de verilen imparatorluk davetinde imparatoriçeyi temsilen varaklı bir minder üzerine mücevherlerle donatılmış bir taç yerleştirilmiştir. İngiliz yetkililer bu taca atıfla, “Hindistan’ın İngiltere ile birliğinin bölünmezliği ortaya kondu” iddiasında bulunmuştur. Bu “bölünmez” birlik, bölgede emperyalizm karşısı eylemlerin fitilini ateşlemeyi önlemeye yetmemiş ve kırsal bölgelerde yaşayan düşük kastlardaki kabileler arasında Hindistan’ın bağımsızlığını talep eden ilk ayaklanmalar baş göstermeye başlamıştır.¹⁰

İngiliz hâkimiyeti altında bulunan Hindistan’da Hintli bütün halkın haklarını savunmak amacıyla 1885 yılında Hindistan Millî Kongresi kurulmuş ancak Kongre’nin zaman içerisinde bir Hindu partisine dönüşmesiyle Hindu kesim ve yönetim arasında sıkışıp kalan İslam ahali 30 Aralık 1906’da Dakka’da Hindistan Müslümanları Birliği (All India Muslim League)’ni kurmuştur. Ancak birliğin kurulduğu dönemde Hintli Müslümanların durumu hiç iyi değildi. Nitekim asırlardır Hindistan’da hâkim oldukları siyasi nüfuz sona ermiş ve 1857’de ortaya çıkan ayaklanmanın müsebbibi görülerek birçok alanda baskıya maruz kalmışlar ve çoğunluğu oluşturan Hinduların karşısında ellerindeki bütün ekonomik, siyasi ve kültürel imtiyazlarını kaybetmişlerdi. Dolayısıyla bu ağır şartlar altında varlıklarını devam ettirmek maksadıyla yeni oluşumlar yaratmaya başlamışlardır.¹¹

1. Dünya Savaşı’nın başlamasıyla beraber İngiltere karşısında Osmanlı Devleti’nin savaşa dahil olması Hindistan’da yeni bir durumun ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

Hindistanlı Müslümanlar için Türkler, bağımsızlıkları tehlikede olan aynı inancı paylaşan dindaşları olarak görüldüğünden, Hindistan’daki Müslüman Hint basını bu savaşta Osmanlıları destekleyici bir tavır almıştır.¹² Bu gelişmeler üzerine İngiliz yönetimi, basına

⁹ Stein, *age*, s. 242.

¹⁰ Dietmar Rothermund, *Hindistan Tarihi: Orta Çağ’dan Günümüze*, (Çev. Nurettin Demir), Runik Kitap, İstanbul 2021, s. 57-61; Zubrzycki, *age*, s. 192-197.

¹¹ Yusuf Hikmet Bayur, *Hindistan Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınevi, Ankara 1987, s. 475; Salim Cönce, “Türk İstiklal Mücadelesi ve Hindistan”, *Tarihte Türk-Hint İlişkileri Sempozyumu Bildirileri Kitabı*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2006, s. 143; M. Naeem Qureshi, "Hindistan Müslümanları Birliği", *TDV İslam Ansiklopedisi*, (18), İstanbul 1998, s. 111-112; Azmi Özcan, *Panislamizm; Osmanlı Devleti, Hindistan Müslümanları ve İngiltere (1877-1924)*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2020, s. 216-298.

¹² Mohammad Sadiq, *Türk Devrimi ve Hindistan Özgürlük Hareketi*, (Çev. Funda Keskin Ata), Türk Tarih Kurumu Yayınevi, Ankara 2018, s. 79.

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 5 Number 1 January 2024

sansür uygulayıp Hindistan halkını kışkırtma kapasitesine sahip birçok toplum önderini hapse atarak veya sürgün ederek devre dışı bırakmıştır. İngilizlerin bu sert tutumu Müslüman ve Hinduların, partilerin genel kurulları da dahil olmak üzere birlikte hareket etmeye yöneltmiş 30 Aralık 1915’de Kongre ile Müslüman Birliği arasında iş birliği kararı alınmış ve Lucknow’da bir sözleşme imzalanmıştır. Bunların hiçbirisi ciddi neticeler vermediği gibi İngilizlerin Gelibolu ve Kût’ül-Amâre’de yenilmesi de bir istiklal hareketini başlatmaya yetmemiştir.¹³

İngiltere hükûmeti, 1. Dünya Savaşı devam ederken Müslümanların tepkisini azaltmak amacıyla kutsal topraklar ve halifenin durumunda herhangi bir değişikliğin olmayacağına dair güvence vermiştir. Savaşın ardından verilen bu sözlerin yerine getirilmediğini gören Müslümanlar, İngiliz hükûmetine söz geçirmek için Hinduların da desteğiyle Hindistan Hilâfet Hareketi’ni kurmuşlardır.¹⁴ Delhi’de Kasım 1919’da gerçekleştirilen ilk konferanstan Hilâfet Hareketi bildirisinin de yayımlandığı Bombay Konferansı’na (Şubat 1920) kadar aktif bir siyaset takip edildiği ve Türklerin verdiği Kurtuluş Savaşı’na destek olmak amacıyla halktan önemli miktarda bağış toplandığı bilinmektedir. 28 Mayıs 1920’ye gelindiğinde Hindistan Hilâfet Komitesi Mahatma Gandhi’nin¹⁵ hiçbir yönde İngiliz hükûmetiyle iş birliği yapmama hareketini kabul ve tasvip etti. 30 Mayıs’ta Hindistan Kongresi’nin daimî komitesi bu meseleyi incelemek için kongreyi olağanüstü bir toplantıya çağırmaya karar vermiş, 30 Haziran’daki toplantıda ise kral naibine bir aylık mûhlet verdikten sonra İngilizlerle “İşbirliğinden sakınmak (Non-cooperation)” hareketine başlanması kararı alınmıştır. Böylece Hint devrimcileri tarafından kullanılan tabire göre, İngiltere’ye karşı şiddete başvurulmadan silâhsız bir savaş ilân edilmiştir. Bu savaşta Müslüman ve Hinduların iş birliği yapmasıyla İngiliz egemenliği Hindistan’da manen de olsa temelinden sarsılmıştır. Ancak bu pasif direniş daha sonraları kitlesel katılımı beraber önemli bir aşamaya ulaştıysa da fiiliyatta herhangi bir başarı elde edememiştir. Hilâfet Hareketi, Gandhi ve başında bulunduğu Hindistan Ulusal Kongresi’nin ayrılmasıyla beraber Hindu desteğini kaybetmiş olsa da faaliyetlerine devam etmiştir.¹⁶

Hilâfet Hareketinin, Hindistan ve Avrupa’da yoğun bir faaliyet göstermesine rağmen arzu ettiği amacına ulaşamadığı, Hindistan’da toplumsal ayrışma ve çatışmaların yeniden

¹³ Peter Hardy, *The Muslims Of British India*, Cambridge University Press, New York 1972, s. 199; H. Hilal Şahin, "Bir İngiliz-Türk Savaşında Hintli Askerler: Kût’ül-Amâre’de Sosyal Bir Dram", *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 4/13, Aralık 2017, s. 4-11; Cöhcce, *agm*, s. 155.

¹⁴ H. Hilal Şahin, "Turkish National Struggle and Indian Muslims", *The Indian Journal of Politics*, Vol.53, 2019, s. 118-119; H. Hilal Şahin, "Osmanlı Devleti ile Hindistan Müslümanlarının Tarihî Bağı ve Hindistan Hilâfet Hareketi", *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (24), 2019, s. 740-745; M. Naeem Qureshi, "Hindistan Hilâfet Hareketi", *TDV İslam Ansiklopedisi*, (18), İstanbul 1998, s. 109-111.

¹⁵ Kendisini Hindistan’ın bağımsızlığına adanmış milli ve ruhani lider Mahatma Gandhi, 1948’de bir Hindu tarafından öldürülmüştür. Bkz. Muharrem Yellice, *Hindistan*, Platanus Publishing, Ankara 2022, s. 17.

¹⁶ Bayur, *age*, s. 538-539-540, Qureshi, "Hindistan Hilâfet Hareketi...", s. 109-111.

şiddetlendiği görülmüştür. 1924 yılına gelindiğinde Türkiye’de önce saltanat, ardından da hilâfetin kaldırılması Hindistan’da birtakım gelişmelere neden olmuş ve bu durum Hindistan Hilâfet Hareketi’nin çökmesi ve dolayısıyla Müslüman-Hindu iş birliğinin de sona ermesine sebep olmuştur. Neticede bağımsızlık arzularının arttığı yeni bir sürece girilmiştir. Kongre Partisi’nin 1928’de Hindistan anayasa taslağını ilan etmesiyle Müslümanlar ve Hindular arasındaki ayrılıkçı hareketler daha da derinleşmiştir. Nitekim Mevlânâ Muhammed Ali ve Muhammed Ali Cinnah Hindistan’dan ayrı bağımsız bir devlet kurmak amacıyla anayasal bir çerçeve hazırlığına başlamışlardır.¹⁷

Neticede 1940 yılında Müslümanlar Birliği Lahor’da yapılan toplantıda ilk kez Hindistan’dan ayrı bir devlet olarak Pakistan adını gündeme getirmiştir. Kongre Partisi bu fikre uzun bir süre karşı çıkmasına rağmen 1942 sonrasında Hindistan’ın bağımsızlığını elde etmesi durumunda bölge halklarının kendi istekleri dışında Hindistan’da kalmaya mecbur bırakılmayacağını kabul etmiş,¹⁸ 5 yıl sonra yani 3 Haziran 1947’de İngiliz hükûmetinin Hindistan’daki son Genel Valisi olan Lord Mountbatten, Müslüman ve Hindular tarafından kabul edilen planını açıklamıştır. Plana göre, İngiltere Hindistan’dan çekilecek, Hindistan ve Pakistan diye iki ayrı devlet olacaktı. İngiliz Parlamentosu 18 Temmuz 1947’de planı onaylamış ve 14 Ağustos 1947’de ise fiilen uygulamaya koymuş, bir gün sonra yani 15 Ağustos 1947’de Hindistan ve Pakistan birbirinden ayrı iki devlet olarak bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. Ancak bu durum iki devlet arasında çizilmesi gereken sınır problemlerini de beraberinde getirmiştir. Nitekim bunlardan en önemlisi ise bugün konumu hâlâ tartışmalı olan ve iki ülke arasında birçok savaşa da yol açan Cammû-Keşmir bölgesinin statüsü meselesi olmuştur.¹⁹

Hindistan ve Pakistan’ın iki ayrı bağımsız devlet olarak kurulmasının ardından İngiliz kontrolündeki beş yüz kadar irili ufaklı özerk yönetim bölgesi coğrafi konumu, dinî ve etnik yapısı, nüfus yoğunluğu gibi özelliklerine ve toplumlarının isteklerine göre bu iki devletten birine katılmaları ya da bağımsızlığı seçmeleri konusunda özgür bırakılmıştır. Bunlardan birisi Cammû-Keşmir Mihraceliği idi. 1941 sayımına göre Cammû-Keşmir’deki Müslüman topluluğu nüfusun dörtte birine tekabül ediyordu. Ancak bölgede kısa sürede başlayan kargaşa ve yağma olayları Müslüman, Hindu ve Sihler arasında kan dökülmesine, daha sonra da iki devlet arasında dört kez savaşın yaşanmasına neden olmuştur.²⁰

Tahakkümün Sosyoekonomik Sonuçları

¹⁷ Özcan, *age*, s. 295; Cöhce, *agm*, s. 206.

¹⁸ Erinç, “Hindistan...”, s. 75-81.

¹⁹ Türkkaya Ataöv, *Keşmir, Hindistan ve Komşuları: Öykü, Terör, Barış*, (Çev. Funda Keskin Ata ve Elif Ağaoğlu), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2014, s. 91-116; Saiyid Athar Abbas Rızvî, “Keşmir”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, (25), Ankara 2022, s. 325-327.

²⁰ Ataöv, *age*, s. 91; Rızvî, “Keşmir...”, s. 325-327.

Büyük Hint İsyanı (1857) sırasında İngilizlere karşı birlikte mücadele veren ve milyonlarcasının öldürülmesi, yaralanması, tutuklanması veya sürgüne gönderilmesiyle son bulan Müslüman-Hindu beraberliği Hindistan'ın bağımsızlığına ve bölünmeye giden süreçte ayrılıkçı hareketlerle her ne kadar sekteye uğradıysa da 1924'de hilafetin ilgasına kadar ortak kaygıların giderilmesi konularında bu birliktelik yeniden tesis edilmiştir.²¹ Fakat isyanın daha çok Babürlü Hükümdarı II. Bahadır Şah'ın etrafında cereyan etmesi, İngilizlerin Hindulardan ziyade Müslümanların üzerine yönelmelerine, dolayısıyla onların ekonomik ve siyasi bakımdan güçlerini neredeyse tamamen yok etmelerine neden olmuştur.²²

Aslında 1835'ten sonra Hindistan'ın birçok bölgesinde resmî dilin Farsça yerine İngilizce olarak kabul görmeye başlaması Müslümanların idari ve kültürel etkinliklerini ortadan kaldırmıştı. 1861'de ise Hindistan Meclisleri Kanunu ile kasaba ve bölge meclislerinin yaratılması ve sonunda bir dizi benzer yasalaştırmalarla Genel Valilik Konseyi de eğitilmiş Hintli elite geçmişti. Ancak, Hindular açısından yalnızca bir yenilikten öteye geçmeyen bu gelişmeler, Müslümanlar için yüzyıllardır sahip oldukları hâkim millet ayrıcalıklarının kaybedilmesi anlamına geliyordu. Çoğunluğu Hindulardan oluşan bir ülkede İngiliz tahakkümü altında yaşamının getirdiği çeşitli sıkıntılara ek olarak hayatlarını kendine münhasır bir toplum olarak devam ettirebilmenin tehlikeye girmesi, Hindu milliyetçiliğinin artması, Hindular ile Müslümanlar arasındaki çatışmalar, kamu görevinde yer alan Müslümanların 1857'deki yüzde 64'lük oranının yirminci yüzyıl başlarında yüzde 35'e inmesi ve zorlu ekonomik koşullar Müslüman önderleri yeni arayışlara yöneltmiştir.²³

Buna mukabil Hindistan'da meydana gelen kıtlık olaylarından ve diğer ağır yaşam şartlarından hem Müslümanlar hem de Hindular aynı anda büyük acılar çekmiştir. 19. yüzyılın sonlarına doğru Hindistan'da gıda yokluğu nedeniyle milyonlarca insanın hayatına mal olan kıtlıklar yaşanmış, bölgesel kıtlıklar 19. yüzyılın başında bile birçok yerde görülen alışılmış ölüm oranlarından yüksek olsa da yoğun ve yaygın kıtlık 1866'da başlamıştır. 1866-67'deki kıtlığa genellikle Orissa kıtlığı denilse de gerçekte ölümler Ganj Vadisi'nin içlerine, Madras Başkanlığı'nın doğu ucuna, Haydarabad ve Mysore prensliklerine kadar yarımada boyunca yayılmıştır. Ölümlerin çoğunun ise doğrudan açlıktan değil ulaşımdaki gelişmelerin hastalıkları yayarak salgınlara dönüştürmesinden kaynaklanması, sadece İngiltere'deki ve yüzyıl kapanırken Hindistan'daki giderek artan eleştiriler imparatorluk yönetiminin utancını derinleştirmesini sağlamıştır. Yine İngilizlerin Hindistan'daki varlıklarını meşru göstermek amacıyla tarım arazileri için yaptıkları sulama kanalları kuraklığı önleyememiş, 1870'ler ve 90'larda baş gösteren kuraklık nedeniyle Dekken'de beş buçuk milyon Hintli yaşamını

²¹ Stein, *age*, s. 317-318.

²² Erinç, "Hindistan...", s. 75-81.

²³ Taşağıl, "Bahadır Şah II...", s. 456; Erinç, "Hindistan...", s. 75-81; Stein, *age*, s. 246-282; Adıvar, *age*, s. 110.

yitirmiştir. Nihayet gıda-yardım önlemleri ve halk sağlık programları on dokuzuncu yüzyıl kıtlıklarının şiddetini azaltmıştır.²⁴

19. yüzyılın son çeyreğinde aslında öteden beri var olan sınıf, kast ve cinsiyetin siyasallaşması meseleleri de toplumlar için sorunlar yumağı olarak devam etmiş daha da önem arz eder hale gelmiştir. Bir araya gelen birbirleriyle ilişkili ve karmaşık toplumsal güçler parçalı olarak yerel ve bölgesel ortamlardaki kast ve mezhep kurumları grubuna dayalı sistem yerine yeni bir toplumsal alternatif üretmiştir. Çağdaş dünya güçleri milli sınıfların oluşması yönünde baskı yapmış ve sömürge öncesi on sekizinci yüzyıl ortasında başlayan toplumsal dönüşüm gelecek yüzyılın sömürge politikalarıyla hızlanarak biçimlenmiştir.²⁵

20. yüzyıla gelindiğinde Hindistan'daki İngiliz tahakkümünün Hintlileri sindirme politikaları daha da artmıştı. Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasının ardından 1915'te Hindistan'a dönen ve Afrika'daki mücadelesinden dolayı bir kahraman olarak karşılanan Mahatma Gandhi, 1919'da polise, hâkim kararı olmadan arama ve tutuklama yetkisi veren Rowlatt yasası üzerine halka grev çağrısı yapmış ancak Gandhi'nin bu yazılı çağrısı sansürlenmiştir. Hintlilerin İngiliz karşıtı birçok toplantısını basan İngilizlerin binlerce Hintliyi öldürmesi, tarihe Amritsar katliamı olarak geçmiştir. Gandhi, bu katliamın ardından Hindistan'ın tam bağımsızlığını savunmaya ve İngilizlere karşı mücadele etmeye başlamıştır. Hint direnişini örgütleyen Gandhi, Hindistan halkının zararına olan yasalara karşı mücadele başlatarak sömürge hükûmetine karşı yapılan büyük protestolara liderlik etmiştir. Adaletsiz yasalara karşı "Satyagraha" adını verdiği şiddet içermeyen bir eylem yöntemi seçmiştir. Buna göre adaletsiz düzenin yöneticileri ile yani İngilizlerle iş birliğini reddediyor ve acı çekmeye bilinçli bir şekilde istekli olmayı gerektiren ahlaki gücü temsil ediyordu.²⁶

Öte yandan yükselen fiyatlar ve işsizlik özellikle dört yıl boyunca orduya alınanların birden terhis edildiği Pencap gibi yerlerde artan işçi huzursuzluğunu körüklemiştir. Kentli işçilerin militanlığı 1918-19'da daha da artan şiddetle sonuçlanmış ve bunlara Bombay, Madras, Bengal ve sayısız küçük kasabadaki yiyecek ayaklanmaları eklenmiş ve şiddet karışıklıkları Kalküta'daki Müslüman borçluların tefecilerine yönelmişti. O sırada dünyada salgın olan grip korkusunun ekonomik kaynaklardan yayılan genel huzursuzluktan duyulan gizli endişeyi daha da artırdığı görülmüş²⁷ ancak asıl huzursuzluğun, salgın ve feci ölümlerin 1. Dünya Savaşı'nın ardından Hintli Müslümanların Afganistan'a hicret etmelerini sağlamak için yapılan teşvikler sonucu yaşandığı kaydedilmiştir.

Osmanlı Devleti'nin 1. Dünya Savaşı'ndan yenilgiyle ayrılması sonucu İtilaf devletlerinin takındığı tutumların, Hindistan Müslümanları arasında, Osmanlı Devleti ve

²⁴ Stein, *age*, s. 264-265; Zubrzycki, *age*, s. 195.

²⁵ Stein, *age*, s. 277.

²⁶ Yellice, *age*, s. 19; Stein, *age*, s. 315-317-311.

²⁷ Stein, *age*, s. 310-311.

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 5 Number 1 January 2024

halifesine reva görülen yaklaşımları karşısında Hindistan'da yaşamayı sürdürüp sürdürmemenin dinen uygunluğu konusunda bir tartışmaya sebep olduğu görülmüştür. Aslında bu tartışmaların temelinde İngiliz hâkimiyetinin Hindistan'da yerleşmeye başlamasıyla beraber yapılmaya başlanan dârülişlâm-dârülharp tartışmasının bir devamı olduğu bilinmektedir. Ulemâdan bazıları Hindistan'ın dârülharp sayılamayacağını dile getirirken, hicret taraftarları ise, Hindistan'ın İngilizler tarafından işgal edilmesinden sonra ülkenin dârülharbe dönüştüğünü ve bu nedenle hicretin de dini bir vazife olduğunu ileri sürmüşlerdir. Dolayısıyla Hindistan Müslümanları, hicret veya cihadı tercih etmek zorunda bırakılmıştır. Nitekim Sevr Antlaşması'nın (20 Mayıs 1920) Osmanlı Devleti'ne kabul ettirilmesinden bir müddet sonra Hindistan'dan Afganistan sınırlarına büyük bir insan göçü başlamıştır. 1920'nin Ağustos'unda 25 bine yakın insan sınırı geçtiği, daha sonraki süreç de göz önüne alındığında bu rakamın altmış bine kadar çıktığı bilinmektedir. Çoğunluğu kadın ve çocuklardan oluşan muhacirler, yüzlerce kilometreyi bulan yolculuk boyunca hastalık, sıcaklık ve çeşitli hastalıklara maruz kalmış, bunların 20 bin kadarı geri dönmüş, fakat Hindistan'dan ayrılmadan önce her şeylerini sattıkları için zor şartlara maruz kalmışlardır. Geride kalanların çoğu ise telef olurken, hayatta kalanların bir kısmı Orta Asya içlerine, bir kısmı da Türkiye'ye göç etmiştir. Sonuç olarak tamamen hissi, düzensiz ve acele başlayan bu hicret hareketi faciayla noktalanmış ve katılanları da perişan etmiştir.²⁸

1930'lu yıllara gelindiğinde sosyal ve ekonomik bunalımlar Hindistan halkı üzerinde etkisini yeniden göstermeye başlamıştır. Daha önce adaletsiz yasalara karşı "Satyagraha" adını verdiği şiddet içermeyen bir eylem yöntemi seçen Mahatma Gandhi, 1930'da bu defa tuz vergisine karşı yeni bir "Satyagraha" başlatmıştır. Tuz Vergisi Hindistan'da çok eskiye dayandığından insanoğlunun en yoksullarına yönelik sömürünün önemli bir örneği olarak karşımıza çıkmaktadır. Gandhi bazı taraftarları ile Ahmedabad'daki zaviyesinden çıkıp Dandi'deki Arap Denizi'ne yürüyeceğini ve kendi tüketimleri için deniz tuzu toplayarak devlet tekeline çığneyeceklerini duyurmuştur. Tuz yürüyüşü 30 Mart 1930'da başlamış, bir ay sonra denize ulaşmış ve sinema haberleri sayesinde tüm dünyada izlenmiştir. Gandhi'nin bu eylemi sırasında başlayan olaylarda tutuklananların sayısı 1921-22'dekinin iki katı olarak bilinir.²⁹

Yukarıda da izah ettiğimiz 1947'deki bölünmeyle beraber Pakistan ve Hindistan arasında karşılıklı biçimde büyük bir göç hareketi başlamıştır ve bu sırada katliamlar da devam etmiştir. Bu gelişmeler özellikle henüz yeni bir devlet olarak tarih sahnesine çıkan

²⁸ Azmi Özcan, "Hindistan Hicret Hareketi", *TDV İslam Ansiklopedisi*, (18), İstanbul 1998, s. 108-109; Halil Toker, "Hindistan Hicret Hareketi", *Divan: Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi*, (17), Aralık 2004, s. 147-160; Sadiq, *age*, s. 119.

²⁹ Stein, *age*, s. 331-336.

Pakistan için felaketin başlangıcı olurken, Hindistan devleti ise kurulu bir sistem üzerine inşa edildiği için bu bölünmeden daha az etkilendiği söylenebilir.³⁰

Sonuç

Sonuç olarak 16. yüzyılda İngiltere'nin İngiliz Doğu Hindistan Şirketi vasıtasıyla başlayan Hindistan'ı sömürme girişimi zaman içerisinde bu şirketin Hindistan coğrafyasında geniş ölçüde nüfuzlu etki alanına sahip olması 1858 yılında yaşanan Büyük Hint İsyanı'na kadar devam etti. İsyanın kanlı bir şekilde bastırılmasından sonra ise şirketin Hindistan'daki varlığına son veren İngiltere hükümeti, Hindistan'a vali atayarak yönetimi doğrudan kendisine bağladı.

İngiltere hükümetinin şirketi feshedip 1947'deki bağımsızlığa kadar geçen yüz yıllık süreçte Hindistan'ı, atadığı genel valileriyle idare ederek burayı tamamen sömürge haline getirmesi bu süreçte siyasi, ekonomik ve sosyal birçok buhranın yaşanmasına da neden oldu. Özellikle sömürge altında en fazla ezilen Müslümanlar ve Hindular, zaman zaman sömürü düzenine karşı birlikte hareket ederken bazen de kendi aralarında yaşanan iç çatışmalardan dolayı büyük kayıplar verdi.

Müslümanlar ve Hindular arasındaki bu derin ayrışmanın 1930'lu yıllardan sonra daha da artması her iki inanca mensup halkların kaderini kendi başlarına tayin etmelerine sebep oldu. Neticede 1947 yılında İngilizlerin Hindistan'dan kovulmasıyla beraber kendi istiklallerini Pakistan ve Hindistan devletlerinde gören toplumlar bu iki devletin bağımsızlığını elde etmesinin ardından 1921'deki Hicret Hareketi'ne benzer şekilde yer değiştirdi. Bu ise Müslümanların ve Hinduların dinmek bilmeyen acılarına bir yenisini ekledi. Hatta bu acılar sonraki yıllarda bölgede ve iki devlet arasında yaşanan savaşlar nedeniyle sürekli yeniden tazelendi.

Kaynakça

ADIVAR, Halide Edib, *Hindistan'a Dair*, Can Sanat Yayınları, İstanbul 2014.

ATAÖV, Türkkaya, *Keşmir, Hindistan ve Komşuları: Öykü, Terör, Barış*, (Çev. Funda Keskin Ata ve Elif Ağaoğlu), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2014.

BAYUR, Yusuf Hikmet, *Hindistan Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınevi, Ankara 1987.

BIYIKTAY, Ömer Halis. *Timurlular zamanında Hindistan Türk İmparatorluğu*, Panama Yayınevi, Ankara 2021.

CÖHCE, Salim, "Türk İstiklal Mücadelesi ve Hindistan", *Tarihte Türk-Hint İlişkileri Sempozyumu Bildirileri Kitabı*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2006, ss. 127-217.

³⁰ Erinç, "Hindistan...", s. 75-81.

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 5 Number 1 January 2024

ÇELİK, Fikret, "Hint Yarımadası'ndaki ve Ortadoğu'daki Toplumların Uluslaşmaları Örnekleri Işığında, Sömürge Toplumlarının Uluslaşma Süreci", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2/1, (Kasım 2010), ss. 87-106.

ERİNÇ, Sırrı, "Hindistan", *TDV İslam Ansiklopedisi*, (18), İstanbul 1998, ss. 78-81.

GÜNARSLAN, Hüseyin, "Avrupalıların Doğu Ticareti Mücadelesi: İngiliz Doğu Hindistan Şirketi'nin Kurulması", *Cumhuriyet Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 44(2), Aralık 2020, ss. 101-126.

GÜNARSLAN, Hüseyin, "İngiliz Doğu Hindistan Şirketinin Hindistan'ı İşgal Süreci", *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 7(17), Haziran 2019, ss. 87-102.

HARDY, Peter, *The Muslims Of British India*, Cambridge University Press, New York 1972.

KONUĞU, Enver, "Cihangir", *TDV İslam Ansiklopedisi*, (7), İstanbul 1993, ss. 538-539.

ÖZCAN, Azmi, "Hindistan Hicret Hareketi", *TDV İslam Ansiklopedisi*, (18), İstanbul 1998, ss. 108-109.

ÖZCAN, Azmi, *Panislamizm; Osmanlı Devleti, Hindistan Müslümanları ve İngiltere (1877-1924)*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2020.

ÖZEL, Taha İ., *İngiliz Doğu Hindistan Şirketi*, Vadi Yayınları, İstanbul 2021.

QURESHİ, M. Naem, "Hindistan Hilâfet Hareketi", *TDV İslam Ansiklopedisi*, (18), İstanbul 1998, ss. 109-111.

QURESHİ, M. Naem, "Hindistan Müslümanları Birliği", *TDV İslam Ansiklopedisi*, (18), İstanbul 1998, ss. 111-112.

RIZVÎ, Saiyid Athar Abbas, "Keşmir", *TDV İslam Ansiklopedisi*, (25), Ankara 2022, ss. 325-327.

ROTHERMUND, Dietmar, *Hindistan Tarihi: Orta Çağ'dan Günümüze*, (Çev. Nurettin Demir), Runik Kitap, İstanbul 2021.

SADİQ, Mohammad, *Türk Devrimi ve Hindistan Özgürlük Hareketi*, (Çev. Funda Keskin Ata), Türk Tarih Kurumu Yayınevi, Ankara 2018.

STEİN, Burton, *Hindistan Tarihi*, (Çev. Müfit Günay, İnkılap Kitapevi, İstanbul 2021.

ŞAHİN, H. Hilal, "Bir İngiliz-Türk Savaşında Hintli Askerler: Kût'ül-Amâre'de Sosyal Bir Dram", *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 4/13, Aralık 2017, ss. 1-23.

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 5 Number 1 January 2024

ŞAHİN, H. Hilal, “Osmanlı Devleti ile Hindistan Müslümanlarının Tarihî Bağı ve Hindistan Hilafet Hareketi”, *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (24), 2019, s. 731-754.

ŞAHİN, H. Hilal, “Turkish National Struggle and Indian Muslims”, *The Indian Journal of Politics*, Vol.53, 2019, s. 115-128.

ŞAHİN, H. Hilal, *Hindistan’da Türk Rönesansı: Ekber Şah ve Din-i İlahi’si*, Selenge Yayınevi, İstanbul 2020.

TAŞAĞIL, Ahmet, “Bahadır Şah II”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, (4). İstanbul 19991, s. 456.

TOKER, Halil, “Hindistan Hicret Hareketi”, *Divan: Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi*, (17), Aralık 2004, ss. 147-162.

VURAL, Suat, "Sipahi Ayaklanmasının Siyasi Sebepleri", *Belgü*, (2), Aralık 2015, ss. 181-202.

YELLİCE, Muharrem, *Hindistan*, Platanus Publishing, Ankara 2022.

ZUBRZYCKÍ, John, *Kısa Hindistan Tarihi*, (Çev. Zeynep Demir), Say Yayınları, Ankara 2023.